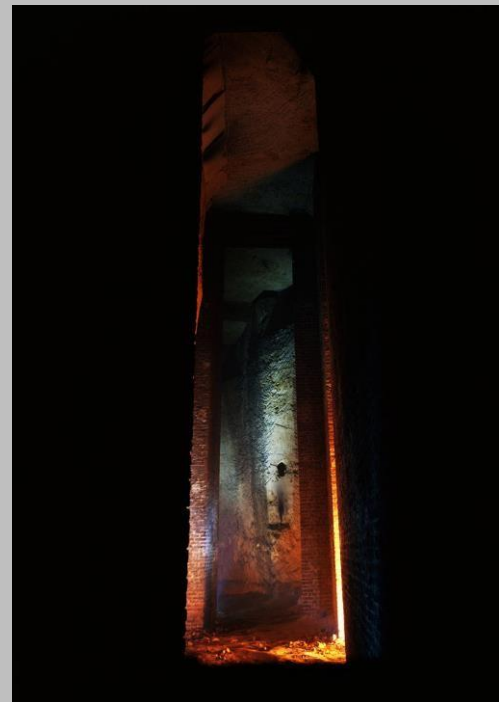
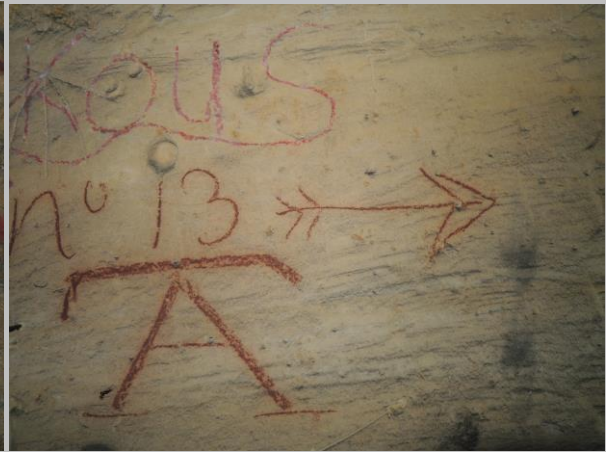

'PIONEERS' . Eerste ontmoetingen in kunst en archeologie rondom het ENCI-gebied

Impressies werken kunstenaars (v.l.n.r: Rod Summers, Jasper Coppes, Chaim van Luit, Kristina Benjocky, Krien Clevis)

TENTOONSTELLINGSPROJECT 'PIONEERS'

Eerste ontmoetingen in kunst, natuur en archeologie rondom het ENCI-gebied

Het 'Archief'/RHCL i.s.m. het Provinciehuis Maastricht, 1 september t/m 3 november 2017

Concept

De St. Pietersberg, de omringende plateaus, en het ENCI-gebied zijn voor Maastricht en omgeving al van oudsher het Arcadië van de stad. Het kent echter een bewogen geschiedenis, dat de laatste 100 jaren vooral getekend is door de in de natuur ingrijpende industrie van de ENCI. De ENCI heeft genomen en gegeven; stukken plateau zijn decennia lang afgedolven ten behoeve van de cementindustrie. Paradoxalerwijs is door toedoen van de industrie en de ontoegankelijkheid van het gebied ook bijzondere natuur (flora en fauna) bespaard gebleven en tot wasdom gekomen. Nu het ENCI-gebied in 'transformatie' is, en er besloten is het gebied tot nieuwe natuur te ontwikkelen, is het opnieuw in opspraak, want zoveel belangenpartijen hebben baat bij een voor hen interessante herbestemming. Daarbij gaat het niet alleen over natuurbeleving, maar ook recreatie en wellness, nieuwe industrie, en over erfgoed en kunst.

Om dit gebied en haar problematiek in een groter historisch, maatschappelijk kader te plaatsen en tegelijkertijd de actuele noodzaak ervan bespreekbaar te maken, organiseren wij deze speciale tentoonstelling 'PIONEERS', die wij direct willen linken aan het daarvoor geijkte Europese EAA-congres over archeologie en erfgoed (European Association of Archaeologists), die haar *Annual Meeting* organiseert van 30 augustus t/m 3 september in het MECC te Maastricht. De tentoonstelling is een parallelproject aan 'OVERGANGSZONE', het kunst- en onderzoekproject in samenwerking met Stichting Ontwikkelingsmaatschappij ENCI-gebied (SOME).

Deze speciale tentoonstelling wordt gehouden in het Regionaal Historisch Centrum Limburg/het 'Archief' in samenwerking met het Provinciehuis, en geopend op vrijdagavond 1 september. In deze tentoonstelling worden werken van kunstenaars getoond, die in en rond de plateaus van het ENCI-gebied hebben rondgestruind en werkzaam zijn geweest. Het betreft kunstenaars die in het gebied de afgelopen jaren zelfstandig projecten gegeneerd hebben, alsmede kunstenaars die in de jaren 1970 en '80 het grotere gebied eromheen ontdekt hebben en op hun wijze in kaart hebben gebracht. Het zijn de kunstenaars die letterlijk en figuurlijk in het verborgene gewerkt hebben, en die de sensatie van het ontdekken van en graven naar verborgen plaatsen gemeen hebben. Hierdoor verwerft zo'n locatie bijzondere betekenis. Het zijn de pioniers van het ENCI-gebied en de directe omgeving van de St. Pietersberg en Cannerberg; het is de eerste kennismaking van kunst met natuur, archeologie en erfgoed. Het zijn werken die tot nu toe niet of nauwelijks aan het publiek getoond zijn of in vergetelheid zijn geraakt, soms ook letterlijk ondergronds bedolven geraakt, en als een archeologische schat opgegraven. De in ons project betrokken kunstenaars zijn tussen de 30 en 75 jaar. Deels zijn of waren zij verbonden aan de Jan van Eyck Academie, die overigens in 1988 een verwant project organiseerde onder de titel BERG BEELD. Deze aspecten bieden een historisch perspectief op de ontmoetingen in kunst, natuur en archeologie in Maastricht en omgeving, en specifiek op het ENCI-gebied.

Centraal staat voor ons het verborgene zichtbaar maken. Daar inbegrepen zit de spanning en sensatie van het ontdekken, opgraven en opnieuw laten zien van datgene wat verborgen is, maar tegelijkertijd laat de zichtbaarheid het verborgene ook bestaan en maakt het tastbaar en ervaarbaar.

Het hele ENCI-gebied, in feite een groot openlucht museum voor geologie, archeologie en erfgoed, wordt met het ontsluiten van de ENCI zichtbaar, toegankelijk en ervaarbaar. Het opgraven, onderzoeken en winnen van gesteente, kalk en mergel zal steeds minder in het verborgene geschieden. In april jl. is de grote toegangstrap naar de groeve officieel geopend; dan kan ook het publiek de groeve en haar monumenten (de kalksteengroeves, de openingen tot het gangenstelsel, zij het tot heden nog onder deskundige begeleiding) - betreden. Maar het verborgene zichtbaar maken vergt nog een stap verder terug in de tijd. Je kunt geen bestemmingsgebied van de toekomst zichtbaar maken, zonder daarbij ook het verleden te betrekken. Al vanaf de vroege jaren 70 waren er kunstenaars in het gebied actief en voerden in het verborgene, in subversieve circuits boven- en ondergronds, experimenten uit en werkten samen met archeologen, biologen en geologen.

Rod Summers (1943) studeerde in 1973 aan de Jan van Eyck Academie in Maastricht en is sindsdien niet meer uit Nederland vertrokken. De aanleiding van Summers' verblijf in Maastricht, waren zijn werkzaamheden in het militair hospitaal in het voormalige NATO-kwartier onder de Cannerberg. Summers, 'geluidsarcheoloog', audiokunstenaar en klankdichter, wil voor deze tentoonstelling teruggaan naar deze verborgen episode in zijn verleden. De installatie, *DESK & DUST, DARKNESS & DUTY*, is een reflectie op zijn verblijf in de stoffige duisternis. "Sandstone on my face. Sandstone in my tea. Sandstone up my... Good Grief! Is that the time already?"

Eind jaren 80 was de **Jan van Eyck** van plan het project BERG BEELD te organiseren. Een tiental kunstenaars zou delen van het Zuid-Limburgse landschap, waaronder de St. Pietersberg en het ENCI-gebied in kaart brengen door middel van fotografie, tekeningen, landschapsontwerpen en ingrepen in situ. Het project is echter nooit gerealiseerd. Wat rest zijn hand getypte teksten van onder andere Cor Blok, foto- en archiefmateriaal en een drietal publicaties. Met hulp van de Jan van Eyck willen we deze pioniersvondsten opnieuw onder de aandacht brengen.

Meer recentelijk, in 2012, ontwikkelde deelnemer aan de Van Eyck **Jasper Coppes** (1983) het werk *The Fox's Legacy*. Daarin werd een sculpturale archeologische vondst gedocumenteerd in de ENCI-groeve. Aan de hand van fotomateriaal en artefacten wil Coppes de opgraving (opnieuw) in scene zetten. Naast deze poging tot geschiedvervalsing, die deels is opgedragen aan de Japanse meestersvervalser Shinichi Fujimura, presenteert Coppes de film *Flow Country*. In plaats van een observant van een ver verleden, wordt de archeoloog in dit apocalyptisch landschap een actieve producent van toekomstige historisch lagen.

Sinds geruime tijd dwaalt **Chaim van Luit** (1985) onder de grond en is een kenner van het historische kilometerlange gangenstelsel. Van Luit documenteert zijn zoektochten naar geheime ingangen en verborgen grottenstelsels nauwkeurig. Zijn veldwerk is het kunstwerk. Zijn film *Voyage Souterrain* (2014) geeft een inkijk in een lopend onderzoek naar de ondergrondse systemen in het zuiden van Limburg en België, die van Luit samen met historicus Fabian de Kloe (1982) uitvoert. In het voorjaar van 2014 ondernamen zij hun eigen verkenning van de St. Pietersberg en andere natuurhistorische plekken. Hun doel was om de historische en geologische lagen van deze regio te ervaren, maar ook de vele betonnen en metalen constructies als gevolg van industriële of militaire doeleinden. De beelden geven een materiële en audiovisuele impressie van het, vaak moeizaam, navigeren, afgraven en doorbreken van deze historische en geologische lagen.

Voor **Bart Lodewijks** (1972) is krijt het basismateriaal voor zijn werk, tezamen kilometerslange krijtlijnen die dwars door de wereld trekken; op straat, muren, huizen, fabrieken, en verlaten oorden met betekende geschiedenis. In een krantje vertelt hij over hoe de ontmoetingen met 'bewoners' het tekenen mogelijk maken. De verhalen leggen bloot wat zonder de krijttekeningen onzichtbaar was

gebleven. In het kader van 'PIONEERS' maakt Lodewijks een tekening in situ in Lixhe (Lieze), het schiereiland dorpje waar de zusterorganisatie van de Heidelberg Cementgroep huist. Zijn werk spiegelt aan een vloertekening, die hij aanbrengt in het 'Archief'.

Krien Clevis (1960) onderzoekt de notie en kwaliteit van 'plaats' en de manier waarop deze verbonden zijn met begrippen als herinnering, vergankelijkheid en transitie. Zij wil weten hoe een plaats in de loop van de geschiedenis betekenis heeft gekregen door veranderingen in tijd, ruimte en sociaal gebruik. De plaatsen die Clevis fotografeert hebben gemeen, dat ze in verandering zijn; getekend door nieuwe bouwlagen, tijd- en ruimte-aspecten, die voortdurend overschreven worden. Clevis betreedt met haar Linhof technische camera het mergelplateau ondergronds en probeert de gelaagdheid en diepte van de groeve en grotten te onderzoeken en te vatten. Het gaat over het ontdekken en afpellen van de plaats, en de verwondering ervan, die schijnbaar verloren gaat bij ontsluiting, doch gestold lijkt in de foto. Haar fotowerken zijn tijdsdocumenten, die het verstrekken van de geobserveerde tijd door een lange sluitertijd vastleggen, gevat in Duratrans lichtkasten.

Astrid Mingels (1987) toont met haar videowerk *Time Future Contained in Time Past* (2014) het 3D-scanningsproces van een prehistorische handbijl. Dit gereedschap voert de vorm van de hand van de eigenaar; het verwijst naar het nut en de onzichtbare gebruiker. Tegelijkertijd wordt het gebruik door de 3D-scan gerepliceerd, en verwijst naar de nieuwste technologieën toegepast in archeologisch onderzoek. De vuistbijl is afkomstig uit Frankrijk en heeft Mingels gekocht via internet. Hiermee bevraagt zij tevens de waarde van de authenticiteit van het object, wat versterkt wordt door de uitvoering in een 3D-scan.

Kristina Benjocki (1984) tenslotte werkte recent als deelnemer aan de Van Eyck, waar zij in 2015 startte met haar langdurig onderzoek naar de Cannerberg, een holle berg aan de grens van Nederland en België. Haar praktijk richt zich op het onderzoek naar postsocialistisch, historisch en cultureel revisionisme, gezien als een politiek mechanisme om te vergeten en te herinneren in het kader van het vroegere oost en het westen. Haar project omvat een serie van werken, en wordt afgesloten met een filmmessay en een boek, verwacht in 2018. Benjocki behandelt de gevoelige, nog steeds ondoordringbare situatie van de plaats en haar employees. Voor 'PIONEERS' presenteert zij een deel van het nieuwe werk in relatie tot fysiek materiaal van het RHCL archief.

Daarmee is de cirkel rond wat betreft de pioniers, die er werkten, groeven, ontdekten en het gebied in kaart brachten, als eerste ontdekkers in de ontmoeting van kunst, natuur en archeologie.

Wij willen met de tentoonstelling 'PIONEERS' de verschillende aspecten van het gelaagde landschap in beeld en binnen handbereik brengen, en vooral willen wij verbinden. Wij willen als het ware de kunst als een *embodied practice* inzetten om dit te bewerkstelligen. De in eerste instantie vanuit de kunstenaar zelf onderzochte en aangeraakte plaatsen, worden als het ware (opnieuw) opgegraven en publiek gemaakt. Het gaat daarbij niet om archeologische vondsten an sich, maar om het hele gebied als (geo)archeologische, landschappelijke en erfgoedwaarde, dat het in zijn volle lengte- en breedtegraad en op verschillende hoogte- en diepteniveaus te bieden heeft. De verbindende factor ligt in dit project in de verbinding van verschillende tijdslagen, die zijn weerslag vindt in de verschillende menselijke verwerking: het geo-archeologisch onderzoek, de opkomst van industrie, de ontwikkeling van het landschap tot en met de (re)creatie van een cultuurlandschap, en die vooral tot uiting komt in het pionierswerk van de kunstenaars, die er sinds de jaren 70 hebben gewerkt. Vanuit verschillende tijden zijn er met andere artistieke ogen en natuurhistorische en (geo)archeologische opvattingen naar het ENCI-gebied gekeken. Deze opvattingen willen wij bundelen in een tentoonstelling die de liefde voor de natuur en de fascinatie voor opgravingen en ontdekkingen

blootlegt, maar ook urgent maakt. Verbindingen worden gelegd tussen archeologie, natuur, kunst en erfgoed, en de beleving daarvan. Dit betreft de beleving van ingewijden als die van het brede publiek.

Wij willen met dit project de Limburgse archeologie, natuur, cultuur en erfgoed in de provincie, en specifiek Maastricht, plaatsen in het grotere verband van het Europese archeologische programma, zoals gethematiseerd door EAA 2017. Tevens leggen wij een verbinding met de Jan van Eyck en haar Europese partners binnen het NEARCH-project, met de stad Maastricht en haar overige culturele partners, en de Provincie.

De tentoonstelling in het 'Archief' kan als een prachtige (culturele) openingsactiviteit beschouwd worden voor het EAA congres. In dit tentoonstellingsproject zijn behalve een breed publiek en kunstliefhebbers juist ook de archeologen, erfgoeddeskundigen en natuurliefhebbers onderdeel van het beoogde publiek. De tentoonstelling wordt samengesteld in samenwerking met de conservator van het Provinciehuis (Ad Himmelreich) en de Van Eyck Academie (contactpersoon Laurens Schumacher, adjunct-directeur).

Krien Clevis

Curator 'PIONEERS'/'OVERGANGSZONE'

www.overgangszone.nl/pioneers/